

<p>Nazwa projektu: projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny</p> <p>Organ odpowiedzialny Ministerstwo wiodące i ministerstwa współpracujące: Ministerstwo Sprawiedliwości</p> <p>Osoba odpowiedzialna za projekt w randze Ministra, Sekretarza Stanu lub Podsekretarza Stanu: Marcin Warchol – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości</p> <p>Kontakt do opiekuna merytorycznego projektu: Martyna Pieszczyk – Ekspert w Wydziale Prawa Karnego Departamentu Legislacyjnego tel. 5212875 e-mail: Martyna.Pieszczyk@ms.gov.pl</p>	<p>Data sporządzenia 15.05.2017 r.</p> <p>Źródło: Wniosek jednostki merytorycznej</p> <p>Nr w wykazie prac: VD 260</p>
--	---

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

Zasadniczym celem przedmiotowego projektu jest zapewnienie pełnej realizacji prawa do obrony koniecznej, szczególnie w przypadku wystąpienia zamachu w warunkach naruszenia tzw. „miru domowego”. Projektowana nowelizacja wynika z negatywnej oceny dotychczasowej praktyki w sytuacjach przekroczenia granic obrony koniecznej. Zauważa się występowanie przypadków nieuzasadnionego pomijania przepisów art. 25 § 3 k.k. przy dokonywaniu prawnej oceny zachowania osoby, która w związku z odpieraniem bezprawnego zamachu naruszyła lub naraziła na niebezpieczeństwo dobra prawne napastnika. Nowa regulacja ma na celu w sposób jasny i niebudzący wątpliwości dać obywatelom możliwość ochrony dóbr prawnych fundamentalnych z punktu widzenia akceptowanego w społeczeństwie porządku aksjologicznego.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

W celu wprowadzenia zmian wskazanych w pkt I OSR niezbędna jest nowelizacja ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny* (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 851, dalej: k.k.).

Projekt zakłada, że nie będzie podlegała karze osoba, która przekroczyła granice obrony koniecznej, odpierając zamach polegający na wdarciu się do mieszkania, lokalu, domu albo przylegającego do nich ogrodzonego terenu lub odpierając zamach poprzedzony wdarciem się do tych miejsc. Instytucja ta nie miałaby zastosowania do sytuacji, w których przekroczenie granic obrony koniecznej byłoby rażące.

Jedną z przyczyn nowelizacji jest ocena dotychczasowej praktyki stosowania prawa, która wskazuje na zbyt częste występowanie przypadków nieuzasadnionego pomijania przepisu art. 25 § 1-3 k.k. przy dokonywaniu prawnej oceny zachowania osoby, która w związku z odpieraniem bezprawnego zamachu naruszyła lub naraziła na niebezpieczeństwo dobra prawne napastnika. Obecnie trwają analizy orzecznictwa sądów powszechnych oraz kuzystyki we wskazanym zakresie w ostatnich latach. OSR zostanie uzupełniona w tej materii po zgromadzeniu stosownych danych.

Warto zaznaczyć, że w 2015 r. liczba osób skazanych za przestępstwo kradzieży z włamaniem z art. 279 k.k., niejednokrotnie związane z naruszeniem tzw. „miru domowego” wyniosła 13 104 na 271 630 wszystkich skazań przez sądy rejonowe w I instancji, zaś w 2016 roku liczba ta wyniosła 11 410 w stosunku do 262 814 wszystkich wyroków skazujących wydanych przez sądy rejonowe w I instancji. Wskazane dane statystyczne pokazują, że czyny stypizowane w art. 279 k.k. stanowią jedną z najliczniejszych grup przestępstw, co uzasadnia nowelizację przepisów prawa karnego w przedmiotowym zakresie.

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

Poniżej przedstawiono rozwiązania w zakresie obrony koniecznej przyjęte w poszczególnych państwach. Przedmiotowa analiza prawno-porównawcza zostanie uzupełniona po analizie stosownych danych.

Wielka Brytania

Rozwój anglosaskiego uwarunkowania instytucji obrony koniecznej ukonstytuował się na przestrzeni wielu lat zgodnie z dorobkiem systemu *common law*. Obecnie uznaje się, że prawami regulującym tę materię jest dorobek precedensowy z tego zakresu oraz Ustawa z 1967 r. (*Criminal Law Act*). Uznaje się, że osoba, która spełniła przesłanki obrony koniecznej nie ponosi odpowiedzialności z tytułu użycia siły względem osoby trzeciej.

Współczesna praktyka wskazuje, że osoba działa w granicach obrony koniecznej, jeżeli przeciwstawia się zagrożeniu ze strony osoby trzeciej wierząc, że ta może wyrządzić jej krzywdę. Bardzo ważnym czynnikiem jest czas. Jeżeli osoba ma możliwość schronić się przed atakiem do czasu pojawienia się organów policji powinna z takiej możliwości skorzystać. Zaleca się wykazać, że działała w sposób, który nie miał na celu bezpośredniego i celowego użycia siły względem osoby trzeciej. Osoba, która dopuszcza się użycia siły w trakcie kłótni lub nawet przestępstwa, które sama rozpoczęła, może nadal działać w obronie własnej, jeśli "ofiara" odwzajemni się lub zareaguje w sposób niewspółmierny.

W systemie anglosaskim prawna koncepcja nienaruszalności terenu własnego domu i jego granic (*castle doctrine*) znana jest od czasów Imperium Rzymskiego. W angielskim prawie zwyczajowym termin wywodzi się z maksymy, że "dom Anglika jest jego zamkiem". Koncepcja ta została ustanowiona w prawie angielskim przez prawnika z XVII wieku Sir Edwarda Coke'a, w jego dziele *Institutes of the Law of England* z 1628 r.

W sądownictwie w wielu krajach anglosaskich za ustalenie, czy osoba działała w granicach obrony koniecznej odpowiedzialni są sędziowie. Opinie różnią się co do tego, co stanowi "rozsądną siłę" w każdym indywidualnym przypadku. Oskarżony zazwyczaj zawsze twierdzi, że działał w sposób rozsądny i nie ponosi winy. Przysięgli, jako zwykli członkowie społeczności, muszą zdecydować, czy użycie siły było proporcjonalne, co do okoliczności sprawy. Istotne jest również stwierdzenie, że osoba znajdowała się pod presją nieuchronnego ataku i nie miała czasu na podejmowanie racjonalnych decyzji.

Stany Zjednoczone

W Stanach Zjednoczonych instytucja obrony koniecznej została ustanowiona w celu uzasadnienia użycia siły przez osobę względem której dokonano zamachu na jej życie lub mienie.

Osoba uprzywilejowana ma prawo do skorzystania z takiej siły, która wydaje się konieczna do obrony przed widocznym zagrożeniem oraz bezprawną, bezpośrednią przemocą innego podmiotu. Istotną przesłanką przemawiającą za uznaniem obrony koniecznej jest fakt, że osoba musi racjonalnie wierzyć, że jej użycie siły było konieczne, aby zapobiec wyrządzeniu nieuchronnej, fizycznej krzywdy.

W większości stanów nie uznaje się za konieczności stosowania zasady odwrotu przed użyciem siły, przede wszystkim jeśli chodzi o atak na terenie własności prywatnej. Osoba, która znajduje się w niebezpieczeństwie ma prawo do podjęcia niezbędnych kroków, które w jej ocenie mogą zapobiec zagrożeniu.

Przesłanką, która wyklucza stosowanie obrony koniecznej jest sytuacja, w której osoba pierwotnie była stroną atakującą. Przy rozpatrywaniu tego typu spraw sąd często odrzuca takie roszczenie wskazując na brak możliwości stosowania tej instytucji w takim przypadku.

Zgodnie z zasadą odwrotu (*retreat*) obowiązującą w świetle prawa anglosaskiego osoba, która dopuszcza się użycia przemocy w ramach obrony koniecznej powinna wykazać, że taka możliwość nie mogła zostać urzeczywistniona. Nie ma ona zastosowania do sytuacji, gdzie atak nastąpił na terenie należącym do osoby zaatakowanej. W świetle amerykańskiego orzecznictwa zasada ta nie znajduje zastosowania i często jest pomijana w ramach stosowania instytucji obrony koniecznej. W Stanach Zjednoczonych wykształciła się natomiast doktryna nazywana „*stand your ground*”. Nawiązuje ona do angielskiej maksymy – „mój dom jest moim zamkiem”, gdzie osoba ma prawo do stosowania przemocy wobec intruza, który wtargnął z zamiarem wyrządzenia szkody na teren prywatny bez konieczności wycofywania się. Zapewnia ona możliwość uniknięcia odpowiedzialności w przypadku, kiedy osoba została zaatakowana we własnym domu lub terenie przynależącym do jego granic. Osoba, która posługuje się bronią palną powinna posiadać legalną zdolność do posługiwania się nią.

Czechy

Podstawą stanowiącą uzasadnienie obrony koniecznej w Czechach jest przerwanie nadchodzącego lub trwającego ataku na dobra chronione przez czeski kodeks karny (np. prawo do własności lub prawo do życia) poprzez wykonanie czynności, które w innym wypadku podlegałyby karze (np. użycie broni palnej przeciwko drugiej osobie). Ważnym warunkiem uzasadniającym działanie w ramach obrony koniecznej jest występowanie stanu zagrożenia. Oznacza to, że broniący nie musi czekać na rozpoczęcie ataku, kiedy świadomy jest np. stopnia agresji atakującego. Nie dotyczy to jednak działań, które mogłyby zostać podjęte przed zaplanowanym atakiem oraz bez stanu bezpośredniego i wyraźnego zagrożenia. Obrona konieczna znajduje również zastosowanie w przypadku ochrony osób trzecich, o ile spełnione są podobne przesłanki. Za przekroczenie granic obrony koniecznej uznaje się obronę następującą po sprowokowanym działaniu.

Głównym ograniczeniem wpływającym na ocenę zasadności obrony koniecznej jest fakt, że nie może być ona stosowana w sposób oczywiście nieproporcjonalny do sposobu ataku. Pojęcie „sposobu ataku” zawiera w sobie jednak nie tylko informacje na temat jego „intensywności” – kryteria takie jak np. atak dokonywany indywidualnie lub grupowo oraz z bronią/bez broni ale również potencjalne nieuchronne niebezpieczeństwa, które mogą zaistnieć w przypadku połączenia istniejących elementów stanu faktycznego.

Przyjmuje się, że aby obrona konieczna mogła zakończyć się powodzeniem, musi być wykonana na poziomie przekraczającym atak. Konsekwencja niezbędnego użycia siły przeciwko atakującemu może być poważniejsza niż następstwo ataku w perspektywie. Obrona konieczna w Czechach nie jest ograniczona tylko i wyłącznie do pasywnej formy. Dla rozstrzygnięcia spraw dotyczących obrony koniecznej istotne jest zatem jednoznaczne zidentyfikowanie napastnika oraz osoby broniącej. Istnieją dwie główne przesłanki, które zawsze uznawane są za przekroczenie granic obrony koniecznej w Czechach. Pierwszą z nich jest kontynuowanie przemocy po zakończeniu ataku np. kiedy osoba atakująca ucieka lub zastosowanie rażącego nieproporcjonalnego środka wobec potencjalnego zagrożenia np. strzelanie do dzieci, które weszły na teren prywatny.

Szwecja

Obrona konieczna w Szwecji (szwedzkie określenie: *nödvärm*) definiowana jest jako umożliwienie osobie zaatakowanej użycia proporcjonalnych środków (w tym przemocy) w celu obrony osoby lub własności, nie podlegając przy tym odpowiedzialności karnej.

Rozdział 24 szwedzkiego Kodeksu Karnego określa szczegółowe warunki, w wyniku których osoba odpierająca atak nie powinna być uznana za winną popełnienia przestępstwa. Obrona konieczna ma zastosowanie w momencie, kiedy osoba znalazła się w sytuacji zagrożenia oraz nie użyła „rażąco nieuzasadnionych” środków w stosunku do wartości podmiotu lub przedmiotu podlegającego obronie.

Stwierdza się, że sytuacja zagrożenia istnieje, jeśli osoba znajduje się w bezpośrednim niebezpieczeństwie mogąc paść ofiarą ataku kryminalnego na mienie lub osobę albo jest powstrzymywana za pomocą gróźb i przemocy w celu odzyskania rzeczy skradzionych przez przestępcę, który został złapany na „gorącym uczynku”. Sytuacja zagrożenia może również występować w momencie, kiedy intruz próbuje wejść na teren będący własnością należącą do osoby broniącej oraz w przypadku, kiedy odmawia opuszczenia terenu po otrzymaniu nakazu.

Interpretacja tego, co należy uznać za "rażąco nieuzasadnione" jest popularnie wyrażana w Szwecji jako wszystko poza "tą siłą, która wymagana jest, aby przeciwstawić się niebezpieczeństwu". Innymi słowy, strona broniąca może zrobić wszystko to, co uznaje za stosowne, w granicach dostępności alternatywnych, mniej surowych opcji (wyjątek stanowi ucieczka z najbliższej okolicy, która nie jest uznawana za alternatywny sposób pozwalający uniknąć ataku – orzeczenie szwedzkiego Sądu Najwyższego w tej sprawie). Wyrażenie "rażąco nieuzasadnione" pozwala zatem na szeroki zakres tolerancji czynów, których dokonuje wobec atakującego strona broniąca.

Jednakże strona broniąca powinna rozważyć to, co jest bronione i jakie szkody wyrządza atakującemu. Sąd może uznać przekroczenie granic obrony koniecznej jeżeli to, co jest bronione ma niewielkie znaczenie w porównaniu do obrażeń napastnika. Utrata życia lub trwały uszczerbek na zdrowiu atakującego uzasadniony jest w przypadku, kiedy strona broniąca mogła być narażona na to samo.

Na przykład, jeśli jedynym sposobem na powstrzymanie przestępcy przed ucieczką ze skradzioną rzeczą byłoby zabicie go, to nie byłby to czyn umiejscowiony w granicach obrony koniecznej. Własność nie jest bowiem tak cenna, jak życie ludzkie. Warto jednak wspomnieć o tym, że szwedzkie prawo zwyczajowe w odniesieniu do obrony koniecznej stanowi, że stan zagrożenia jest zjawiskiem subiektywnym. Oznacza to, że stan zagrożenia definiowany jest na podstawie subiektywnych odczuć osoby zaatakowanej. Nie rozpatruje się stanu rzeczywistego.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Grupa	Wielkość	Źródło danych	Oddziaływanie
Sądy powszechne	11 SA 45 SO 317 SR	Rocznik Statystyczny Rzeczpospolitej Polskiej 2016 (GUS)	Możliwość odstąpienia od wymierzenia kary w przypadku stwierdzenia przekroczenia granic obrony koniecznej w warunkach określonych w projektowanym art. 25 § 2a k.k.
Obywatele	38 424 000 (stan na dzień 1 stycznia 2017 r.)	Dane GUS	Zapewnienie pełnej realizacji prawa do obrony koniecznej.

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji

Stosownie do wymogów art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (tekst jedn. Dz.U. 2017 r. Poz. 248), projekt ustawy zostanie zamieszczony w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce Rządowy Proces Legislacyjny oraz na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce „Projekty aktów prawnych – prawo karne”.

6. Wpływ na sektor finansów publicznych

(ceny stałe z r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]												
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)	
Dochody ogółem													
budżet państwa													
JST													
pozostałe jednostki (oddzielnie)													
Wydatki ogółem													
budżet państwa													
JST													
pozostałe jednostki (oddzielnie)													
Saldo ogółem													
budżet państwa													
JST													
pozostałe jednostki (oddzielnie)													

Źródła finansowania

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń

Przedmiotowy projekt nie będzie wpływał na sektor finansów publicznych.

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

		Skutki						
Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)
W ujęciu pieniężnym (w mln zł, ceny stałe z r.)	duże przedsiębiorstwa							
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe							
W ujęciu niepieniężnym	duże przedsiębiorstwa	Test MSP stosownie do zapisów art. 1 ustawy z dnia 2 marca 2017 r. o zmianie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. Poz. 460) Przedmiotowy projekt nie zawiera regulacji dotyczących majątkowych praw i obowiązków przedsiębiorców lub praw i obowiązków przedsiębiorców wobec organów administracji publicznej, a zatem nie podlega obowiązkowi dokonania oceny przewidywanego wpływu proponowanych rozwiązań na działalność mikro, małych i średnich przedsiębiorców, stosownie do zapisów ustawy z dnia 2 marca 2017 r. o zmianie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. Poz. 460).						
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							

	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	
	Służba kuratorska i Policja	
Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	Projektowane zmiany mają na celu, w sferze prewencji indywidualnej - zwiększenie realnych szans obywateli na pełną realizację prawa do obrony koniecznej, zaś w sferze prewencji ogólnej, zapewnienie zabezpieczenia społeczeństwa przed uznaniowymi działaniami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w sferze i interpretacji i stosowania prawa karnego.	
8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu		
☐ nie dotyczy		
Wprowadzane są obciążenia poza bezwzględnie wymaganymi przez UE (szczegóły w odwróconej tabeli zgodności).	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy	
☐ zmniejszenie liczby dokumentów ☐ zmniejszenie liczby procedur ☐ skrócenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	☐ zwiększenie liczby dokumentów ☒ zwiększenie liczby procedur ☐ wydłużenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	
Wprowadzane obciążenia są przystosowane do ich elektroniczności.	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy	
Komentarz: Projektowana regulacja ma na celu zapewnienie pełnej realizacji prawa do obrony koniecznej oraz poprawę jakości wykładni i stosowania prawa karnego.		
9. Wpływ na rynek pracy		
Projektowane zmiany nie będą miały wpływu na rynek pracy.		
10. Wpływ na pozostałe obszary		
☐ środowisko naturalne ☐ sytuacja i rozwój regionalny ☐ inne:	☐ demografia ☐ mienie państwowe	☐ informatyzacja ☐ zdrowie
Opisownienie wpływu	Projekt nie będzie oddziaływał na przedmiotowe obszary.	
11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego		
Przewiduje się wejście w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.		
12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?		
Projekt może zostać poddany ewaluacji w oparciu o m.in. następujące mierniki:		
- liczba osób skazanych, w przypadku których sąd odstąpił od wymierzenia kary na podstawie art. 25 § 2a k.k.;		
- liczba osób skazanych, w przypadku których sąd odstąpił od wymierzenia kary na podstawie art. 25 § 3 k.k.;		
13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.)		